

היבטים לשוניים בפרשת תרומה עה

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בפרשת תרומה בהפטרה ובראשון של תצוה

ה ב יִדְבְּנוּ: הדל"ת בשוא נע¹

כה ג זָהָב וְכֶסֶף: יש להקפיד על הפרדת התיבות וכן בהמשך פס' ה: אֵילָם | מִאֲדָמִים וְעֵרְתָּ |

תַּחֲשִׁים

כה ה מִאֲדָמִים: מ"ם בשוא, אל"ף בקמץ חטוף

כה ח וַעֲשׂוּ לִי: טעם מרכא נסוג אחור לע"ן

כה י וְאַמָּה: אל"ף פתוחה ודגש חזק במ"ם להבדילו מאָמה עבריה

כה יב וַיִּצְקֶתָּ לָּו: טעם מונח נסוג אחור לצד"י ודגש חזק בלמ"ד

כה יד עַל צִלְעַת הָאָרֶץ: טפחא בתיבה עַל

כה טז אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ: אין לסיים 'אשר, אתן אליך' (טעות נפוצה)

כה יט וּכְרוּב-אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה: טעם טפחא בתיבה מִקְצֵה, אין לקרא 'וכרוב אחד, מקצה מזה'

כה כ סִכְכִּים: כ"ף ראשונה בשווא נע ולא בחטף פתח כפי שמופיע בחלק מהספרים²

כה כא מִלְמַעְלָה: הלמ"ד הראשונה רפויה בשוא נח בניגוד למילה מִלְמַטָּה שהלמ"ד דגושה בשוא נע

כה כב וּדְבַרְתִּי אֵתְךָ: יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא לבטא חירק אחד לשתיהן

כה כד רָחֲבָו: הר"ש בקמץ קטן

כה כט וּקְשׁוּתָיו: שי"ן שמאלית

הערה: ישנן שתי שיטות הנהוגות בקביעת מקום העלייה השלישית, יש מי שנוהג לקרוא עד פרק כה ל (פרשה פתוחה) ויש מי שנוהג להמשיך עד סוף הפרק (פסוק מ, פרשה סתומה). אין לכך נפקא מינה רק שאולי כדאי להודיע על כך מראש לציבור המתפללים ולהימנע מהערות מיותרות בזמן הקריאה.

כה לט כִּכָּר: הכ"ף השנייה בקמץ³

כה מ מִרְאָה: המ"ם בקמץ קטן אֲשֶׁר-אַתָּה מִרְאָה בָּהֶר טפחא במילה 'מראה' וכך צריך לקרוא 'אשר אתה מראה, בהר'

פרק כו אַחַת-אַחַת: כאשר המילה מוטעמת באחד המפסיקים העיקריים, סו"פ, אתנח, זקף או

סגול <= אַחַת, בשאר המקרים <= אַחַת. יוצא מן הכלל כו ח מִדֶּה אַחַת

כו א מְשֻׁזָּר: עקב היות השי"ן והז"ן מאותו מוצא – אותיות שיניות, יש קושי מסוים לבטא את השי"ן בשוא נח. המ"ם בקמץ חטוף של בנין הפעל

כו ד לִלְאָת: געיה תחת הלמ"ד הראשונה והשווא אחריה, נע⁴

¹ הקוראים וי"ו כבית רפויה (מבטא "ישראל" רגיל) אם יקראו בשווא נח משנים משמעות.

² זו שיטת כתבי יד מדויקים ובראשם כא"צ, אבל למעשה לא מומלץ לקרוא כן מי שקורא כל שוא נע כעין סגול.

³ זה אחד משיבושי חילופי קמץ פתח מדפוס ונציה שהתאזרחו בחומשים. כן הוא אל-נכון בקמץ בתנ"ך ירושלים תשיג, בדותן ע"פ לנינגרד. ובברויאר ובכתר בר אילן. וכן בפסוק המקביל בפרשת ויקהל (לז כד).

<p>כז ז לְאֵהָל: הַלֹּמֶד בְּשׁוּוֹא נֶע וְלֹא בִקְמָץ</p> <p>כו יב הַעֲדָף: הַטַּעַם בְּדִלָּת מַלְרַע וְכֵן הַדְּבַר גַּם בִּפְסוּק הַבֵּא</p> <p>כז כב וְלִירְכָתִי: הַכֹּף דְּגוּשָׁה הַלֹּמֶד בְּשׁוּא נֶח לַמְּרוֹת הַגְּעִיָּא בּוֹיִו</p> <p>כז כג בִּירְכָתִים: הַרִי"ש בְּשׁוּא נֶח וְהַכֹּף אַחֲרֵיהָ רְפוּיָה</p> <p>כו כד וְיִהְיֶה: וְאִי הַחִיבוּר בְּשׁוּוֹא נֶע וְהַקּוּרָא בִּפְתַח מִשְׁנָה מִשְׁמַעוֹת לְזִמֵּן עֵבֶר. מְלֻמָּטָה: הַטַּעַם בְּמִ"ם מַלְעִיל, הַלֹּמֶד דְּגוּשָׁה בְּשׁוּא נֶע, בְּנִיגוּד לַמִּילָה מְלֻמָּעָה שֶׁהַלֹּמֶד רְפוּיָה וּבְשׁוּא נֶח.</p> <p>כו לא הֶרְאִיתִי: הַה"א בִּקְמָץ קֶטֶן</p> <p>כו לג וְהַבְדִּילָהּ: בְּמַלְרַע וְלֹלֵא מִפִּיק</p> <p>כז ו כִּרְכָּב: הַכֹּף הַשְּׁנִיָּה בַּחוּלָם, לֹא בִקְיֻבוּץ</p> <p>כז יא מֵאָה אֶרֶץ: טַעַם נִסּוּג אַחוּר לִמִּ"ם</p> <p>כז טז עַמְדֵיהֶם אֲרַבְעָה: בִּפְשֻׁטָא זִקָּף וְלֹא בְמוֹנַח זִקָּף כִּפִּי שְׁמוּפִיעַ בַּחֲלָק מִהַדְּפוּסִים</p> <p>כז יט וְכָל־יִתְדָת: הַיֹּד בַּחֲרִיק חֶסֶר וְהַתִּי"ו בְּשׁוּוֹא נֶח עַל אֶף הַקּוּשִׁי שְׁבַהֲגִיית הַדִּלָּת שְׁלֹאֲחֵרִיהָ</p> <p>הַפְּטֻרָת תְּרוּמָה בְּמַלְכִים א ה כו-ו יג:</p> <p>ו ה חֲלוּנֵי שְׁקָפִים אֲטוּמִים: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת חֲלוּנֵי⁵</p> <p>ו ו לְבַלְתִּי אֲחִיז בְּקִירוֹת־הַבָּיִת: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבָה לְבַלְתִּי⁶</p> <p>ו ז אֶבֶן־שְׁלֵמָה מִסֵּעַ נִבְנָה: טַעַם טִיפְחָא בְּתִיבָה מִסֵּעַ</p> <p>ו ח הַצֵּלַע: בְּמַלְרַע. וּבְלוּלִים: דְּגִשׁ חִזָּק בְּלִמִּ"ד הַשְּׁנִיָּה</p> <p>ו ט וְשִׁדְרָת: שִׁין שְׁמַאלִית</p> <p>רֵאשׁוֹן שֶׁל תְּצוּוּה:</p> <p>כז יט וְיִקְחוּ: הוּאִי בְּשׁוּוֹא נֶע. לְהַעֲלֹת: גְּעִיָּה בַה"א מַעֲמִידָה בְּמַעַט אֶת קְרִיאָתָהּ לַמְּנוּעַ הַבִּלְעָת הָעִי"ן הַחֲטוּפָה</p> <p>כח א לְכַהֲנֹ-לִי: גְּעִיָּה בַכֹּף</p> <p>כח ג רוּחַ חֲכָמָה: יֵשׁ לְהַקְפִּיד עַל הַפְּרִדַּת הַתִּיבּוֹת</p> <p>כח י עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבָה עַל</p>	
---	--

⁴ כִּךְ הַדְּבַר עַל פִּי תוֹרָה קְדוּמָה וְאִם לְמַקְרָא, בְּרֵאשׁוֹן מִבְּנִיָּהֶם, בַּחֲלָק הַדְּקָדוּק נֶאֱמַר כִּךְ: הַשְּׁוּוֹא שְׁבַלִּמִּ"ד נֶע מִפְּנֵי הַגְּעִיָּה שְׁקָדָם לוֹ וְכֵן הוּא בְּכָל הַתִּיגָאן וּבִרְבַּב הַדְּפוּסִים וּשְׂרָשׁוֹ לֹל וְהַאֲלִיף נִוּסַפֵּת, עַכ"ל.

וְכַבֵּר אִמְרָנוּ שִׁישׁ כָּאֵן כְּתִיב מֵלֵא דְקָדוּקִי. כְּלוּמַר הַמִּילָה בְּכְתִיב דְקָדוּקִי הִיא לֹלֵאוֹת, לְכֵן אֵין סַפֵּק שֶׁהוּא שׁוּא נֶע.

⁵ עַל פִּי תוֹרָה קְדוּמָה, עַל סִמְךְ הַתִּיגָאן, טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת 'שְׁקוּפִים'; וְכַבֵּר בְּאִרְנוּ שְׁאִנּוּ הוֹלְכִים לְפִי בֵן אֲשֶׁר בְּכַתֵּר אֲר"ץ.

⁶ כֵּן הַדְּבַר עַל פִּי תוֹכְנַת הַכְּתֵר וּבֵאֲתֵר שֶׁל מִכּוֹן מִמְרָא, וְכֵן בְּלִינְגֶרֶד (דוֹתָן) וִירוּשָׁלַיִם תְּשִׁיג. בְּתוֹרָה קְדוּמָה וּבְתִיקוֹן סִימְנִים, הַטַּפְחָא בְּתִיבַת 'אֲחִיז' וְכֵן הַטַּעַם קוּרֵן, וְלֹא הַטַּעַם נִכּוּנָה.

ד **וּתְכַלֵּת** ראב"ע קצר: היא עין קרובה לשחרות, והיא מעט דומה לשמים (ראה ספ"ב קטו); על כן "פתיל תכלת" לזכרון במעשה ציצית (ראה במ' טו, לה-מ). ויתכן שנקרא כן, בעבור שזאת העין תכלית כל עינים, כי אין אחריה; כי הלוּבן תחלה. ראב"ע ארוך: אמר יפת, כי הוא כדמות שחרות, כי הוא תכלית כל הצבעים; והכל ישובו אליו, והוא לא ישוב במעשה אדם. ואנו נסמוך על קדמונינו, שאמרו (ראה מנחות מג, ב) שהוא כדמות ירוק, והוא צמר (ראה יבמות ד, ב). בפירוש הקצר מביא את דעת יפת הקראי בלי להזכיר את שמו. בפירוש הארוך מביא בשמו, ומביא את דעת חז"ל. וכך מעיר הר"מ ראטה ז"ל במבשר עזרא:

עי פ' תרומה כ"ה ד' בפ' מלת תכלת. בפיה"א דחה דעת יפת והסכים לחז"ל, ובפיה"ק כתב כד' יפת.

כה יז **וְעָשִׂיתָ כִּפְרֶת** ראב"ע ארוך: ואמר יפת, כי כמהו "לכפר עליו" (וי' א, ד) - כמו "כסוי חטאה" (תה' לב, א). ולפי דעתי, שמלת "לכפר עליו" - מגזרת 'כפר'; והנה זה מפורש: "ונתנו איש כפר נפשו" (שם' ל, ב), ושם כתוב "לכפר על נפשותיכם" (שם, טו). בפירוש הקצר מעתיק את דעת יפת בלי להזכיר את שמו. והעיר הרב משולם ראטה ז"ל במבשר עזרא.

בשמות כ"ה י"ז ועשית כפרת, בפיה"א חלק על יפת, ובפיה"ק הסכים לו. ובפ' ויקרא כתב כמ"ש כאן בפיה"א. ונראה שהם ממהדורא אחת.
**מ"ש לעיל על ראב"ע בפ' תרומה בענין כפרת שבפיה"ק הסכים ליפת שהוא מלשון כסוי, ובפיה"א שם וגם בפ' ויקרא חלק עליו — עי' עוד ראב"ע בפ' וישלח (ל"ב כ"א) — אכפרה פניו — פי' ראב"ע "אכסה ואסתיר", והוא כדעת יפת. (ומזה מוכח כי פיה"ק לשמות ופירוש בראשית הגדפס שייכים יחד, ופי' ויקרא שייך למהדורא אחת עם פיה"א לשמות). ועי' רמב"ן פ' וישלח שם שכתב שהוא מלשון כופר, כד' ראב"ע בפיה"א לשמות וביקרא, אך לא הזכירו רק הזכיר פירוש הרב"ע בפ' וישלח שם. — ועי' פירש"י בפ' וישלח שם. ופי' ראב"ע משלי ט"ז י"ד וישעי' כ"ח י"ח שפידש מלשון הסרה וביטול (והשחתה), ובישעי' מ"ז י"א פי' מלשון כופר, והביא ממשלי "ואיש חכם יכפרנה". ועי' בפ' משלי הוצאת דו"ה.
 במפעל המקרא של כתר בר-אילן פירוש זה על משלי מיוחס לר' משה קמחי, אבל בפרויקט השו"ת הוא מיוחס לראב"ע.**

כה יח **כָּרֻבִּים** ראב"ע ארוך: כשני נערים, ופירשו כ'רובים' בלשון ארמית, והכ"ף משרת. ונכון דברו, שהיו כעזרת ילדים, אם הוא קבלה; ושמו המלה לזכר, כמו מלת 'חנוכה'⁷. כי כ"ף 'כרוב' - שרש; והעד: "והיו הכרובים" (להלן, כ), כי הה"א - ה"א הדעת, ואיננה לתמה כה"א "הכמכת מכחו" (יש' כז, ז). וכאשר חפשתי על מלת **כרובים**, הנה הוא 'צורות', כמו "את כרוב ממשח הסוכך" (יח' כה, יד). אמר יחזקאל, כי ראה ארבעה פנים לחיה (ראה יח' א, ו), ואחד מהם "פני שור" (שם, י); ובמקום אחר על החייה בעצמה, תחת 'שור' - "פני

⁷ א"ה: חֲנֻכָּה היא שם עצם מהפועל חנך, אבל תלו בה רמזים כעין: חנו כה, רמז על כ"ה בכסלו. וכן כאן כרוב מילה עצמאית והכ"ף בה מהשורש, אבל חז"ל תלו בה רמז ראה למשל: תלמוד בבלי סוכה ה ב ומאי כרוב? אמר רבי אבהו: כרביא, שכן בבבל קורין לינוקא רביא.

הכרוב" (יח' י"ד), והטעם: הצורה שהזכיר בפעם הראשונה; ואמר באחרונה "היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה" (שם, כ) - והנה קרא כל הארבעה "כרובים"; והנה הכ"ף - שרש. והעיר הרב משולם ראטה ז"ל בספר מבשר עזרא: **בפיה"ק שמות כ"ה י"ח כתב "וכבר פירשתי מלת כרובים בס' בראשית". ובפיה"א שם האריך בזה, ובפ' בראשית נמצא פירושו בשתי השיטות יעוש"ה.**

הר"מ ראטה ז"ל מעיר על פירוש ראב"ע על כה כג.
בפיה"ק שמות כ"ה כ"ג "והוא לבדו מקום קדש הקדשים בה"א, כאשר פירשתי", וכוונתו לפ' נח עבד עבדים, ונמצא בשתי השיטות.

כה לו **וְעָשִׂיתָ אֶת־נִרְתִּיךָ שִׁבְעָה** צורת הריבוי של נר היא זכר. כך בלשון המקרא, בלשון חז"ל מופיע בלשון נקבה, ראה למשל בסוגיית חנוכה בשבת החל מתחילת פרק שני של שבת. שאלה: יש נוסח ישן "שלא תכבה נרו" כן נדפס במחזור ויטרי, ובמסכת סופרים (גם הובא שם נוסח מכ"י יכבה), ובמחזורים ישנים (כאשר הראני גוגל) באינדקס נוסח בהוספות ללוח ארש לא ראיתי על זה. אין לי סידור רש"ס ואזור אליהו. האם יכבה הוא שינוי האחרונים?
 נר לשון זכר במקרא, כמדומה תמיד. ובדברי חכמים גם ל"נ, כמ"ש תוס' קידושין ב: בשערי אפרים כתב שב' הנוסחאות טובים כי יש בכתוב כך ויש כך
<http://hebrewbooks.org/pdfpager.aspx?req=34320&pgnum=276>
 ודבריו צ"ע כמו שהוער שם למטה. ע"כ השאלה.

וגם יש
ספרים שכתוב בהם שלא יכבה נרו ויש כתוב לא תכבה ואין להקפיד בזה כלל כי פעמים נמצא בכתוב כך ופעמים כך:
וגם יש ספרי' כו'. נשמואל ג' כ"א ולא תכנה
 נר ישראל היינו נשום שדכריו לנוכח עם דוד ושם נקוד תכבה החל"ו נשוי"ל והכ"ף נפתח משל"כ כזה שלכך לנקוד תכבה נחיר"ק וסו"ל דמל"ו נשמואל ג' ונר חלקים טרם נשום דהך קרא ולא תכנה נר ישראל דוד יכנה נקוד חיר"ק והכ"ף נשוי"ל על מיי"ד דעל"י קאי הא דקאמר שמחנו נמלכוס משקל הכתוב כלן והאומר תכנה אפשר שטעמו צית דוד ולכן אין להקפיד דנדר: (כו) הם גם ההלכה וגם ההערה הן מהרב אפרים זלמן מרגליות בעל שו"ת בית אפרים.
 המקרא בשמואל: **אִזְּ נִשְׁבְּעוּ אֲנִשֵּׁי־דָוִד לֹא יֵאמְרוּ לְאִתְּצָא עוֹד אֶתְּנֶנּוּ לְמַלְחָמָה וְלֹא תִכְבֶּה אֶת־נֵר יִשְׂרָאֵל:**
 הרב דויד יצחקי נר"ו הפנה להערות על סידור ר' שבתי סופר, ההערות הן על סדר הסידור, כך שקל להגיע אליהן. הוא מצביע על שינויי נוסח, ועל הפניית ר' זליגמן בר בסידור עבודת ישראל למקרא הזה בשמואל והניקוד תכבה.
 ר' דויד כוכב: אם בלשון חז"ל נר זכר או נקיבה, ראה על כך בכל הודעות האשכול שבקישור הבא ובכל הקישורים המובאים שם.
<http://dafi.com/forums/message.aspx?id=24100>
 הרב דויד כוהן בעל סידור אזור אליהו: שבוע טוב

בחיפוש בסידורים שברשותי מצאתי דבר מפתיע
 בכל סידורי אשכנז המערבי משנות ר-ש (בדקתי בחמישה סידורים כאלה) הנוסח "תכבה" בחירק

ובסידורי פולין "יכבה"
אולי כדאי לעדכן את מהדירי נוסח אשכנז
דוד

נטייתו לדחות בשתי ידיים את הניקוד תְּכָבֶה, בניין פיעל.
וכך הסברתי באחד המכתבים: כיון שיש הבטחה שלא יכבה נר דויד, כעין הטענה המובאת
בתהלים פט. לכן מבקשים רחם על ציון. אבל אה"נ אין זה נכון שהנר נחשב כבוי. אגב אצל
התימנים נוסח זה אינו מופיע. אליהו
כיון שהומלץ כאן למהדירי נוסח אשכנז המובהק [המערבי] לבדוק את הנוסח, שותפו
בהתכתבות זו אברהם פרנקל נר"ו בנו של פרופ' יונה פרנקל ז"ל נכדו של ד"ר דניאל
גולדשמיד ז"ל, וגם הרב בנימין שלמה המבורגר נר"ו מייסד מכון מורשת אשכנז והעומד
בראשה. תשובת אברהם פרנקל:

מתוך בדיקה בסידור של אבי ז"ל ומה שכתב על כך:
ברוב כתבי יד אשכנז וצרפת (למעלה מ-110) יש **תכבה**. רק ב-16 כי"י יש **יכבה**, וזה
נראה תיקון בגלל לשון המקרא ובגלל השפעה של עדות אחרות. אבל בלשון חכמים נר הוא
נקבה במקרים רבים, ולכן אין שום קושי בנוסח **תכבה**. ב-5 כי"י מנוקד תְּכָבֶה אך זה ודאי
תיקון. **כלומר הנוסח 'תכבה' הוא נוסח אשכנז המקורי**.
(במסכת סופרים כתוב: כי בשם קדשך נשבעת לו שלא תכבה נרו לעולם בימיו יושע⁸ יהודה
וישראל ישכון לבטח ושם שמו אשר יקראו "צדקינו").
בברכה
אברהם פרנקל
הרב בנימין שלמה המבורגר: מכובדי רבי אברהם פרנקל,
ישר כחך שעזרת לנו להחזיר את הנוסח הנכון, כפי שנמצא גם בדפוס אשכנז כולל מחזורי
זולצבאך המאוחרים.
כולנו משתוקקים להופעת הסידור של אביך המנוח ז"ל.

בהוקרה רבה
בנימין שלמה המבורגר
טעמי תורה (בעל תורת הקורא): ראוי לסכם את הדברים, בסידורי פולין נמצא רק הנוסח
"יכבה", ובסידורי אשכנז בעיקר "תכבה", או שגם בסידורי פולין מצוי הנוסח "תכבה"?
פרנקל: אין הרבה כי"י סידורי פולין עם הברכות. ב-6 יש תכבה וב-4 יש יכבה. לפי זה אפשר
שבממצע במזרח היה התיקון יכבה קצת יותר רווח מאשר באשכנז, אבל זה לא בטוח.
דויד כוכב: דוקא מסתבר שהנוסח המקורי הוא תְּכָבֶה בגוף שני נוכח.
נוסח מהדורת שכטר, ניו-יורק תשכ"ז מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק יג הלכה יב:
כי בשם קדשך נשבעת לו שלא תכבה נרו לעולם, בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וזה
שמו אשר יקראו י"י צדקינו, ברוך אתה י"י מצמיח קרן ישועה לעמו ישראל".
תושע ולא יושע.
אם תמצי לומר שהניקוד הוא תְּנַשֵּׁע יהודה וישראל, קשה הכיצד יהודה וישראל בלשון נקבה
(מכאן התיקון ליושע). לכן מסתבר שהניקוד הוא תְּנַשֵּׁע - כמו בחתימה מצמיח קרן ישועה
לעמו ישראל - שה' הוא המושיע. ומכאן גם שלא תְּכָבֶה נרו לעולם, תְּכָבֶה - בדיוק כלשון
המקור שבכתוב.
והנקדנים הבינו מדעתם לנקד תְּכָבֶה.
אני מתקשה להבין, הלוא הזכרנו לעיל שבמקרא ירמיה כג ו מנוקד: בְּיָמָיו תְּנַשֵּׁע יְהוּדָה ויִשְׂרָאֵל
יִשְׁכֹּן לְבִטָּח וְהָיָה שְׁמוֹ אֲשֶׁר-יִקְרָא ה' | צִדְקָנוּ: ואין בעיה לכנות את יהודה בלשון נקבה.
השואל הראשון הפנה לפסוק נוסף ירמיהו לג טז: בְּיָמָיו הָיָה תְּנַשֵּׁע יְהוּדָה וירושלם תִּשְׁכָּן
לְבִטָּח וְהָיָה אֲשֶׁר-יִקְרָא לָהּ ה' | צִדְקָנוּ:

⁸ שינוי קל מלשון המקרא ירמיה כג ו: בְּיָמָיו תְּנַשֵּׁע יְהוּדָה ויִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לְבִטָּח וְהָיָה שְׁמוֹ אֲשֶׁר-יִקְרָא ה' | צִדְקָנוּ:

לסיכום: הוחלט על דעת הרב המבורגר נר"ו שמכאן ואילך בנוסח אשכנז מערב מתוקן הנוסח הוא **שְׁלֹא תִכְבֶּה נֶרוֹ**. והתודה לשואל הראשון תושב חו"ל בעילום שם⁹, ר"ד כוהן בעל סידור אזור אליהו (ככל הנראה יזכיר עניין זה במהדורה הבאה) ואברהם פרנקל. ושאר המשתתפים, אשר שאלו תיקנו והעירו.

כו ז **עֲשֵׂתִי עֲשֶׂרָה** מגליון דברים סח. ידועים דברי הראב"ע בספר צחות: **עֲשֵׂתִי עֲשֶׂר**¹⁰, אמר ר' יונה המדקדק ז"ל כי טעם עשתי עשרה – החשבון שהוא למעלה משנים עשר. והוא אחד עשר, כי האחד קודם השנים. והנה הוא חסר למ"ד¹¹ כאשר מצאנו (בראשית ב, טז) וַיִּקַּח גַּם (שם ז, כא) קַח שֶׁהוּא חֹסֵר לְמִ"ד. וכן (איוב ד, י) וְשָׁנִי כְּפִירִים נָתַעַן, שֶׁהוּא מְגֻזֶּרֶת (תהלים נח, ז) מִלְתָּעוֹת כְּפִירִים.

ולא אמר כלום מראיות רבות. האחד שאמר כי אחד למעלה משנים. והנה זה הפך הכתוב, (שמות לח, כו) מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה. ועוד כי הנה (ד"ה א כה יח) **עֲשֵׂתִי עֲשֶׂר עֶזְרָאֵל** לשון זכר, והנה היה ראוי לפי דעתו שיחיה **עשתי עשר עזראל**, כי מלת שתי לשון נקבה. ומלת וַיִּקַּח גַּם קַח, עוד אדבר על זה. ומלת נָתַעַן מְגֻזֶּרֶת (בראשית לז, טז) וַהֲנִי תָעָה בְּשָׂדֶה, והיא מלה (מורכבה) בין פועל עבר ועתיד מבנין נפעל, כי יש מלות מורכבות משתים כאשר אפרש בסוף הבנינים. ומלת **עֲשֵׂתִי** לפי דעתי מְגֻזֶּרֶת (יונה א, ו) **וַתַּעֲשֵׂת הָאֱלֹהִים**. אולי פירושו מה (שיולדו) [=שיולדו] המחשבות שאנחנו ידענו דעת ברורה כי במספר תשעה ישלם כל החשבון. והנה עשרה כמו אחד ועשרים כמו שנים, כי הם שני עשרות ושלושים מן גזירה שלשה וככה עד תשעים. ובעבור כי סך חשבון הוא עשרה, כי לא נוכל לאמר אחד עד השלמת עשרה, ונאמר (דברים א, ב) **אֶחָד עֶשְׂרֵי יוֹם**. והנה העשרה הולידו זה החשבון. והנה **עֲשֵׂתִי** במשקל ילדי והוא שוה לזכר ולנקבה.

פרופסור יוסף עופר: שלום רב,

בעניין הצורה עשתי - הרי זו הצורה המקובלת באכדית למספר אחת (eshten). פרופ' קוגוט הביא בשיעוריו את המקרה הזה כדוגמה קלסית למילה יחידאית שהמפרשים (אבן עזרא) נלאו למצוא לה הסבר אטימולוגי, והביאו סברות רחוקות, והנה באה שפה שמית שלא הייתה ידועה להם - והצורה שכיחה וסדירה בה. ע"כ מגליון דברים סח.

מילה אכדית זו נעלמה מהרב משולם ראטה ז"ל, בספר מבשר עזרא מציג בקיאות רחבה בספרי ראב"ע, חלקם שאינם ידועים.

בפיה"ק פ' תרומה צד 85 "דקדוק מלת עשתי עשרה בס' הדקדוק". ובס"פ נח י"א א' "בס' הדקדוק בארתי למה חסר דל"ת במלת אחת". ובפ' נשא ז' ע"ב עשתי עשרה יום כבר ביארתי בס' מאזנים וכו' וכן שם פסוק ג' "כבר ביארתי בס' מאזנים שמ"ם שנים עשר וכו'", ובשפת יתר ע' קי"ב ע"ש בביאור, ור"פ האזינו פירשתי בספרי".

אם בספר שפת יתר מתכוון לתשובותיו על תשובות דונש על ר"ס גאון, לא מצאתי שם כלום. יתכן שאין לי המהדורה הנכונה.

⁹ הוא מעיר שכן הנוסח בסידורי קרלין "בית אהרן וישראל" ומישהו שאל אותו, והוא הפנה את השאלה אלי. ומכאן שוב בקשה להפנות אליי כל שאלה בענין לשוני תורני, ותשועה ברוב יועץ.

¹⁰ עיין בפירושו ריש עזרא.

¹¹ כי עיקרו על שתי עשר.

כו כד וַיְהִי תֹאמַם מִלְמָטָה וַיַּחֲדּוּ יְהוּדֵי תְּמִים עַל-רֹאשׁוֹ רַב־עֶ קֶצֶר: וְתִמִּים - עַל מִשְׁקַל "דָּלִים" (יש' יב); וּדְגִשׁוֹת הַמִּם לְהַתְּבַלֵּעַ הַכֹּפֶל. וְהַתִּמִּים - תִּמִּימִים. מִהַסְפֵּר מִבְּשֵׁר עֲזָרָא שֶׁל הָרֶב מִשׁוּלָם רֹאטָה ז"ל.

בפיה"ק, יהיו תמים על ראשו (שמות כ"ו כ"ד) "והתמימים תמים", וע"פ מ"ש

ר"פ נח צדיק תמים, ובפ' וישב "נתן זרע", ובפ' נח "היצא", והשם אפרים טעה. מ"א ב' כ"א יתן את אבישג בלשון זכר, עי' רד"ק שם.

רד"ק במלכים: אינו לשון זכר לנקבה אלא פי' יותן זה המתן והיא אבישג ולשון זכר נופל על הענין וכן יעשה מלאכה (שמות לא טו):
כנראה הצד השווה שבהם הוא שימוש בצורת המקור, ועדיין לא נתבררה לי כוונת הר"מ רֹאטָה ז"ל.

כו כט אליהוא (הג'גים)¹² וְאֶת-הַקְּרָשִׁים תַּצְפֶּה זָהָב וְאֶת-טְבַעְתֵּיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בְּתִים לְבָרִיחִים הָרִי הַהֶפְסֵק אַחֲרֵי 'זָהָב' הַשְּׁנִי, וּמִשְׁתַּמֵּעַ כִּי בְתִים לְבָרִיחִים מוֹסֵב גַּם עַל הַקְּרָשִׁים. וּלְכֵן דְּרוֹשׁ הַסֵּבֶר.

א"ה: מצינו לפעמים שאפילו אחרי פסוק חוזר לנושא שנדון לפני כן.
ר' שמואל נר"ו: שימו לב לפירוש מעניין של המלבי"ם, הפותר לכאורה גם את הבעיה הנ"ל:

ובברייתא דמלאכת המשכן ויצף את הברִיחִים זָהָב כִּי־צֶדֶד הָיָה עוֹשֶׂה מִבֵּיא שְׁתֵּי שְׁפִיפּוֹת שֶׁל זָהָב אֶרְכָּה שֶׁל כָּל אַחַת אִמָּה וּמַחְצָה וְנִתְּנָה בַּחֲלָלוֹ שֶׁל קֶרֶשׁ מְקוֹם שְׁנוֹתָנִים שֶׁם אֵת הַבְּרִיחִים, וְזֶה מִיִּדֵּי בְּרִיחַ הַתִּיכּוֹן, וְכֵן מִבּוֹאֵר בְּבִרְיָתָא דְּמִדּוֹת (רמז תכ"ג), וְשֶׁם (רמז ת"כ) שֶׁכֵּן הָיָה גַם בְּשֵׂאֵר בְּרִיחִים כַּמֶּשֶׁשׁ רִשִּׁי, וְאָמַר בְּבִרְיָתָא דְּמִלְאכַת הַמִּשְׁכָּן בְּתִים לְבָרִיחִים מְקוֹם שֶׁהַבְּרִיחַ נִכְנָס, נִרְאֶה שֶׁדִּקְדָּקוֹ מִמָּה שֶׁלֹּא אָמַר וְאֵת הַקְּרָשִׁים וְאֵת הַבְּרִיחִים תַּצְפֶּה זָהָב, וְע"כ פִּי' שֶׁלֹּא צִפֶּה הַבְּרִיחִים עֲצָמָם רַק וְאֵת טְבַעְתֵּיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב, וְכֵן תַּעֲשֶׂה זָהָב בְּתִים לְבָרִיחִים, ר"ל סְבִיב הַמְּקוֹם שֶׁהַבְּרִיחִים נִכְנָסִים וְעַל יְדֵי כֵן וְצִפִּית אֵת הַבְּרִיחִים זָהָב כְּשֶׁתְּשִׁימָם בְּתוֹךְ בְּתֵיהֶם יִהְיוּ מְצוּפִים זָהָב:

כו ט נִגְב־תִּימָנָה רַב־עֶ אֲרוֹךְ: מִצֵּאֵנוּ כְּתוּב "קִדְמָה מִזְרַחָה" (להלן, יג), וִידַעְנוּ, כִּי רֹאשִׁי כָּל הַמִּזְרָחִים שְׁלֹשָׁה: הָאֶחָד כִּנְגַד נְקוּדַת רֹאשׁ מִזֶּל גְּדִי, שֶׁהוּא סוּף נְטוֹת הַשֶּׁמֶשׁ בַּפֹּאֶת דְּרוֹם, וְהַשְּׁנִי כִנְגַד הַקוֹ הַשּׁוּה, שֶׁהוּא רֹאשׁ טֹלָה וּמֵאֲזָנִים, וְהַשְּׁלִישִׁי כִנְגַד רֹאשׁ סֶרְטָן, שֶׁהוּא סוּף נְטוֹת הַשֶּׁמֶשׁ לְצִפּוֹן. וְכֵכָה "נִגְבָּה תִימָנָה" (שם' כו, יח) - דְּרוֹם הַדְּרוֹם.

רַב־עֶ בְּפִי תְּרומָה "מִצֵּינוּ קִדְמָה מִזְרַחָה" הוּא שֶׁלֹּא בְּמִקְוֵמוּ גַם עִי' בְּמַחֲוֶק"י(?) בְּמִקְ"א וְעוֹד. גַּם לֹא שֶׁמֶר הַכֹּלֵל שֶׁבְּהַקְדַּמְתּוֹ כִּי כָּל מִלָּה יִפְרֹשׁ פַּעַם רִאשׁוֹנָה לְמִצִּיאוֹתָהּ, לְמִשְׁלַל נִיחּוֹחַ פִּירֵשׁ בִּפְ' נֶח וּבִפְ' תְּצוּהָ בְּפִיהָ"א וְהוּא ג"כ שֶׁם שֶׁלֹּא בְּפִסּוֹק

הַמוֹקֵדִם, וְעוֹד רַבִּים כְּאַלֶּה. וְעִי' שִׁיטַּת פ"ל פ' נח צד 49 וְצַד 54 עַל מִלַּת נִיחּוֹחַ.
א"ה: יִתְכֵּן שֶׁאֵין זֶה נִקְרָא "שֶׁלֹּא בְּמִקְוֵמוּ". נִגְב(ה) תִּימָנָה נִמְצָא בְּתוֹרָה שְׁלוֹשׁ פַּעֲמִים, וְעוֹד שְׁלוֹשׁ פַּעֲמִים בִּיחֻזְקָא. לְעוֹמֶת קִדְמָה מִזְרַחָה הַנִּמְצָא אַרְבַּע פַּעֲמִים בְּתוֹרָה וּפַעַם נּוֹסֶפֶת בִּיהוֹשֻׁעַ. וְצַד מִזְרַח נִחְשָׁב לְצַד יוֹתֵר חָשׁוּב מֵאֲשֶׁר צַד דְּרוֹם.

הַבְּטִים לְשׁוֹנִיִּים תַּהֲלִים יֵא

דְּקוֹקִי קְרִיָּאָה תַּהֲלִים יֵא

¹² <http://www.hagigim.com/phpBB3/viewtopic.php?f=10&t=434>

א לַמִּנְצָח כאן ובכל מקום אחר המ"ם בשוא נח. כתיב נִוְדוּ, וקרי: נִוְדִי: במלעיל
 ג יִהְיֶה֩סוֹן: במלרע; מֶה-פָּעַל: העי"ן בקמץ כי היא בסוף פסוק.
 ד יִבְחַן החי"ת בקמץ עקב העולה ויורד
 ו וַגְּפֹרִית: הגימ"ל בקמץ קטן. וְלַעֲפֹת: הזי"ן מנוקדת בחירק ולא בפתח!

[הקדמת ר' מנחם המאירי למזמור: זה המזמור אמרו דוד אחר שבאו פלשתים להלחם בקעילה, והלך שם להלחם להושיעם מידם. ואע"פ שבכתוב אמר "ויוגד" ¹³ לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה" (שמואל א, כג, א), מכל מקום נראה שבני קעילה שלחו בעבורו, ואחר כן רצו להסגירו ביד שאול; ויצא משם עם אנשיו ונמלט.

הקדמת הרב מלבי"ם למזמור: במזמור זה יתוכח את בני דורו אשר טענו על אמונת ההשגחה ממה שהרשע מכתיר את הצדיק וה' לא יעשה משפט, ותשובתו, שבזה יבחן את בני אדם, שאם היה מעניש את הרשע תיכף לא היה מקום לבחירה ולשכר ועונש, והיו כולם עובדים את ה' מיראת העונש, אבל ע"י שהעלים את השגחתו, בזה יבחנו הצדיקים העובדים את ה' באמת ובזה יגדל שכרם.]

א [לַמִּנְצָח לְדָוִד פ בִּינִי חֲסִיתִי אֵיךְ תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נִוְדוּ נִוְדִי הֶרְכָּם צִפּוֹר:]

לַמִּנְצָח ¹⁴ לְדָוִד הכותרת היא לפעמים פסוק שלם, ולפעמים חלק מפסוק. כאן היא מכילה שתי מילים לכן היא בטעם עולה ויורד, כשהיא במילה אחת הטעם הוא אזלא לגרמיה, למשל תהלים כו, כז, לה, לז, קג, קלח, קמד: לְדָוִד.]

נִוְדִי הֶרְכָּם צִפּוֹר: למי מקוראי התהלים יש איזה ניחוש בכוונת המילים האלה?

תרגום: אטלטלי לטורא היך צפרא [נודי להר כמו ציפור].

רש"י על כל הפסוק: זהו דוגמת "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה'" (שמואל א כו יט), שגרשוני מארץ לחולה לארץ. וכאן הוא אומר: בה' חסיתי, שיחזירני להסתפח בנחלתו. איך תאמרו אתם, טורקי, לנפשי: נודי הרכם - עברי הר שלכם, אף, ציפור הנודלת, נשכל איש המטלטל משול לציפור הנודלת, כדכתיב "כצפור נודדת מקנה (בנוסחתי: מן קנה) כן איש נודד ממקומו" (מש' כז, ח), שטרדנוך מכל ההר כצפור הנודלת. נודו כתיב - שהוא נדרש אף בישראל, שהאומות אומרים להם כן (ראה שו"ט יא, א).

ראב"ע: טעם איך תאמרו - לנכח שונאיו הרשעים, ולהם ידבר. הרכם - הר שלכם. וצפור - חסר כ"ף; כמו "ויקרא אריה על מצפה ה'" (יש' כא, ח), כי "כאריה" הוא, כי "ה'" הוא הקורא, והעד: היות "על מצפה" בשלש נקודות, כי איננו סמוך [אינו מתפרש מצפה ה' המצפה של ה', כי אז מצפה היה צריך להיות הפ"א

¹³ וַיִּגַּד נאמר בפסוק ז על שאול, כאן כתוב וַיִּגִּדוּ.

¹⁴ הרב שאול קוסובסקי שחור ז"ל מציין שבדפוס ורשה מוטעם בטעות למנצח ברביע מוגרש במקום ברביע.

בצירי, אלא מתפרש שה' קרא על המצפה כאריה]. כי הטעם: תאמרו לנפשי: נודי מעצמך אל הר שלנו, כי את כציפור.

[רד"ק. נודו כתיב ונודי קרי. הכתוב - כנגד הגוף והנפש, כלומר: כי אמרו שונאיו עליו כי גופו יאבד, שימית אותו שאול; ונפשו גם כן, שהיו אומרים עליו שהוא רשע, ותאבד נפשו ותנוד, על דרך "יקלענה בתוך כף הקלע" (שמואל א, כה, כט). והקרי הוא על נפשו, כי היא המנהגת הגוף. חרכס צפור - איך תאמרו לה שתנוד מהרכס, שבאה להמלט שם בהר שלכם?! והרכס - כמו 'מהרכס'; וכן "אלחנן בן דודו בית לחם" (שמואל ב, כג, כד) - כמו 'מבית לחם'; "עד יקום גוי אויביו" (יהו' י, יג) - 'מאויביו'. ואמר זה כנגד אויביו המגידים לשאול מקומו, שהיה חושב להמלט באותו המקום, והם היו מגלים לשאול; כמו שאמר "ויגידו לשאול כי בא דוד קעילה" (שמואל א, ג, יז). ופירוש צפור - כצפור, הנודד מקן אל קן, מהר אל הר; וחסר כ"ף השמוש, כמו "גור אריה יהודה" (בר' מט, ט); "יששכר חמור גרם" (שם, יד); והדומים להם. ואמר דוד כנגד השונאים המגלים אותו: בה' חסיתי - מכל מקום, אע"פ שאני בורח, בה' חסיתי שיושיעני; אבל אתם - איך תאמרו לנפשי שתנוד?!

ר' ישעיהו מטראני: איך תאמרו בשביל נפשי שנודי וטלטולי יהיה עד ההר שלכם, לבוא בגלות כמו הציפור שנודד ממקומו?!

הוא פירש נודי שם עצם הנוד (הנדידה) שלי. לפי דבריו ראוי להטעים נודי מלרע, אבל הטעם הוא בנו"ן ולא בדלי"ת.

גם הרב מלבי"ם פירש כן: פיי הנוד שלי שאני נע ונד על חרכס ונרדף מפני אויבי, הוא דומה כמו נוד צפור שהוא מקריי בלתי השגחיי ושכן נדידה שלי הוא במקרה לא בהשגחה, ואתם מביאים ראיה לזה שאין ה' משגיח.

וכן כתב בביאור המילות: שם, נוד שלי על חרכס, כנוד צפור. וכאמור פירוש זה מנוגד לסימון הטעמים שמילה זו מלעיל]

ב [כִּי הִנֵּה הָרָשָׁעִים יִדְרֹכֹן קִשֶׁת כּוֹנְנֵי חַצֵּם עַל-יָתֶר לִירוֹת בְּמוֹ-אֶפֶל לְיִשְׂרָאֵל:]

קִשֶׁת כּוֹנְנֵי חַצֵּם עַל-יָתֶר מצאנו בלשון חז"ל שימוש במילים 'קשת' ו'יתר'. עירובין נה א עיר העשויה כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה מודדין לה [תחום אלפים אמה] מן היתר¹⁵ [מותחים קו ישר דמיוני בין שני הקצוות, ומשם מודדים אלפים אמה, אע"פ שמקום המדידה רחוק מהבתים] ואם לאו מודדין לה מן הקשת [כלומר מהבתים בצד הפנימי הקעור של הקשת].

¹⁶רש"י מפרש על דואג והמלשינים על דויד לפני שאול.

¹⁵ מכאן נקראת 'יתר' גם הצלע הארוכה מול הזווית הישרה במשולש ישר זווית.

¹⁶ מכאן ואילך עריכה חדשה משנת עה.

לרד"ק וראב"ע פסוק זה המשך של הקודם.
 רד"ק: איך תאמרו לנפשי שתנודד?! כי הנה הרשעים ידרכון קשת - כמו שאתם מגלים עלי, כן יגלו עלי האחרים שאנוס אליהם, כי כן דרך הרשעים לדרך קשת ולכונן חצם על יתר הקשת, לירות במו אופל - כלומר: בהסתר, לישרי לב כמוני היום, שאין בי עון. ואמר: לירות - ואינם יורים, כי אינם מועילים מעשיהם ומחשבותיהם, כי בה' חסיתי. כי הנה הרשעים - פרשתיו.
 והדרש (שו"ט יא,א) מפרש הענין הזה על ישראל בימי חזקיהו: בשעה שגלו ישראל, היו אומות העולם שמחים עליהם להגלותם ממקומם. 'נודי' אין כתוב כאן אלא נודו, כלפי מעלה וכלפי מטה; כלפי מעלה: "כצפור נודדת מקנה (בנוסחנו: מן קנה) כן איש נודד ממקומו" (מש' כז,ח), ואין "איש" אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר "ה' איש מלחמה" (שמו"ט,ג); ואין 'מקומו' אלא בית המקדש, שנאמר "זאת מנוחתי" (תה' קלב,ד). כלפי מטה: ישראל; כי הנה הרשעים - רבי ברכיה¹⁷ בשם רבי אבא אמר (שו"ט יא,ב): זה שבנה ויואח (ראה מלכים ב,יח,יח). מה עשו? כתבו אגרת והכוה בחץ ופשטוה לסנחריב בעד החלון, וכתוב בה: כל ישראל מבקשים להשלים לך, וחזקיהו וישעיה אין מניחין אותם. לירות במו אפל לישרי לב - לשבר ישרי לב, חזקיהו וישעיהו.

ג כִּי הַשְׁתוֹת יִהְיֶה רִסּוֹן צְדִיק מִהַפְּעֵל:

הַשְׁתוֹת רש"י: כהני ה' לדיקים, שהם שתות סל עולם (ראה שו"ט יא,ב).
 ראב"ע: מצודות, כמו "והיו שתותיה" (יש' יט,י). ויש אומרים (מחברת: 'שת'): יסודות, כמו "וַיִּשְׁוּפֵי שֵׁת" (יש' כ,ד), והעד: יחרסון; וזה רמז לעצות שהם כמו יסודות.

רד"ק: מה אם צדיקים שהשתיתו עולמך, ומה אבן שתיה שממנה הושתת העולם, עמדו הרשעים ופגרו אותה, צדיק מה פעל - מה פעלה פעלת לפועלי מצות?! (ראה שו"ט יא,ב). כי השתות - השתות הם היסודות, כמו "וַיִּשְׁוּפֵי שֵׁת" (יש' יט,י).¹⁸ "וַיִּשְׁוּפֵי שֵׁת" (יש' כ,ד). או פירוש השתות - מצודות; ויהיה זה או זה משל על המחשבות והעצות.

צְדִיק מִהַפְּעֵל: ראב"ע: וטעם צדיק מה פעל - כי זה פעל אלהים; אל תתרעמו על הצדיק! על כן אחריו (מתקשר לפסוק הבא):

ד ה' בְּהִיכֵל קָדְשׁוֹ ה' בְּשָׁמַיִם כָּסָאוֹ עֵינָיו יַחֲזוּ עַפְעָפִיו יִבְחָנוּ בְּנֵי אָדָם:

¹⁷ יש קוראים מילה זו בטעות בְּרִכְיָה, אבל זו טעות כי במקרא שם זה מופיע בְּרִכְיָה (זכריה א, א), וכן בעניין השם שְׁלִמְיָה (ירמיהו לז, א).

¹⁸ ניקוד קטעי הפסוקים נעשה ב"ניקוד פסוקים" חלק מתוכנת נקדנית גרסה ג' בהצגת מילה או מילים מהפסוק נותן אפשרות לניקוד כל הפסוק והצגת מראה מקום. מומלץ מאוד לרוכשה, גם למי שאינו עוסק בניקוד.

רש"י: ה' **בחיכל קדשו** - הכוונה וזבחן מעשיכם; ואל"פ **שבשמים כסאו**, גבוה, ענינו יחזו אתכם בלחץ.

הרב מלבי"ם: ה', דלתות הכתוב מקבילות, [ה' **בחיכל קדשו ענינו יחזו**] **בני אדם**, ה' **בשמים כסאו** עפעפיו **יבחנו בני אדם**, ר"ל שאנחנו רואים שהשגחת ה' בעולמו ושכרו ועונשו, היא לפעמים גלויה ופעמים צפונה, שמצד אחד יראה המשכיל ויצייר לעצמו שה' יושב **בחיכל קדשו** בבהמ"ק למטה, כמלך היושב בין בני עמו שופט ודן ומשגיח על מעשיהם, ובצד אחר יתדמה אל ההמון כי **בשמים כסאו**, שסלק השגחתו מן הארץ וישם כסא הנהגתו בשמים, כאלו מסר ההנהגה אל השמים והמערכת שעל ידם מנהיג עולמו לא ע"י ההשגחה, ומבאר שבאמת ה' הוא **בחיכל קדשו וענינו יחזו** וישגיחו השגחה פרטית, ומה שנראה מצד אחר כי בשמים כסאו ושהוא מעצים את ענינו ובלתי משגיח, הוא מפני כי עפעפיו **יבחנו בני אדם**, [העפעפים הם הסוגרים את העינים, והוא ציון אל סילוק ההשגחה שאז דומה כאילו עיניו סגורים ע"י העפעפים לבל יראה את הנעשה בארץ] מה שמעצים ענינו מלהשגיח, הוא כי ע"י **יבחנו בני אדם** ויצא לאור מעשה הצדיקים אם עובדים לשמו, וע"י **מלא לב הרשעים לעשות רע**.

ה' **צִדִּיק יִבְחֶן וְרָשָׁע וְאַהֲבָה חֶמֶס שְׁנֵאָה נִפְשׁוֹ**: רש"י: ואם מפני שאני לוקה ונרדף על ידיכם, אתם מתהללים לאמר "אלהים עזבו" (תה' עא, יא), לא כן הוא! אך כך מדתו של הקדוש ברוך הוא, לייסר ולנסות את הצדיקים ולא את הרשעים; הפסוק הזה, כל זמן שידוע שפשתנו יפה – הוא מקיץ עליה, וכשאינה יפה ממעט נכתיסותה, לפי שמתנתקת (ראה ב"ר לב, ג). **שנאה נפשו** - ומלניע לו את גמול עונותיו לעולם ארוך.

ראב"ע: טעם **יבחן** - אם בא רע על הצדיק, לענותו הוא ולנסותו ולהוכיחו, בדרך "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" (מש' ג, יב). רק הרשע - לעולם ישנאנו. רד"ק: על דרך "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" (מש' ג, יב), ויביא עליו צרות ויבחנו לעיני העולם להראות צדקו לבני האדם, כי לא ימוט לבבו בעבור הצרות, וינקדו מפשעיו. אבל הרשע ואוהב חמס - שנאה נפשו מלהוכיחו, כי לא יקבל תוכחת, עד בוא עתו ויאבידנו מן העולם.

ו **יִמְטֵר עַל-רְשָׁעִים פָּתִים אֵשׁ וְנִפְרִית וְרוּחַ זִלְעָפוֹת מִנֶּת פּוֹסֵם**:

ימטר עליהם נגיהנם (ראה שו"ט יא, ה) **פחים** - לשון פחמים. **זלעפות** - לשון סריפה. ראב"ע: דמה הרעה הבאה על הרשעים פתאום כמו הפחים; ויחברו "רקועי פחים" (במ' יז, ג); והם כדמות אבנים שורפים, שהם יורדים עם המטר. **זלעפות** - כמו "זלעפה אחזתני" (תה' קיט, ג), כמו "רעדה" (תה' מח, ז). **כוסס** - חלקם, וככה "ה' מנת חלקי וכוסי" (תה' טז, ה); והם מפעלי הכפל, וכמוהו "תכוסו על השם" (שמ' יב, ד).

רד"ק: **ופחים** - מן "פח יקוש" (הו' ט,ח). ואמר **ימטר**, לפי שהגזרות באות מן השמים. ויש מפרשים (ת"י ורש"י) **פחים** - כמו "פָּחַס לְגִחָלִים" (מש' כו, כא); והוא משקל אחר. והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש כמו "רקועי פחים" (במ' יז, ג); והם כדמות אבנים שרופים שיורדים עם המטר. וזלעפות - העיין בקמץ והזיין בחרק, מן "זלעפה אחזתני" (תה' קיט, ג) - ענין רעדה או ענין שריפה. ו**כוסס** - חלקס; וכן "מנת חלקי וכוסי" (תה' טז, ה). ונסמך **מנת אל החלק**, ואע"פ שהם ענין אחד, כמו "אדמת עפר" (דנ' יב, ב); "טיט חיון" (תה' מ, ג). או **לפי**, כי **מנת יש** בו ענין הזמנה גם כן.

תלמוד בבלי עבודה זרה ג ב דבר אחר: מה דגים שבים - כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים, כך בני אדם - כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים. איבעית אימא: בעולם הזה, ואיבעית אימא: לעולם הבא. איבעית אימא בעולם הזה, כדר' חנינא, דא"ר חנינא: הכל בידי שמים¹⁹ חוץ מצנים פחים, שנאמר: עֲנִים פָּחִים בְּדֶרֶךְ עֶקֶשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מִמָּוֶה (משלי כב, ה). ואיבעית אימא לעולם הבא, כדרשב"ל, דאמר רבי שמעון בן לקיש: אין גיהנם לעתיד לבוא, אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה ומקדיר, רשעים נידונין בה וצדיקים מתרפאין בה; רשעים נידונין בה, דכתיב: [פִּי] חֲנָה הַיּוֹם בָּא בַעַר פֶּתֶנּוֹר וְחָיו כָּל יָדִים וְכָל עֵשָׂה רִשְׁעָה קָשׁ וְלֹהֵט אֶתֶם הַיּוֹם הַבֹּא אָמַר ה' עֲבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שָׂרֵשׁ וְעֵנָף (מלאכי ג, יט), לא שורש בעולם הזה ולא ענף לעולם הבא; צדיקים מתרפאין בה, דכתיב: וְזָרְחָה לָהֶם יְרֵאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צִדְקָה וּמִרְפָּא בְּכַנְפֶיהָ (מלאכי ג, כ) וכו'.

בפירוש ר' משה קמחי על משלי מפרש פחים מלשון פח - מצודה, ומוסיף: ואיננו כן **"ימטר על רשעים פחים"** כי המ"ם שרש. כנראה מפרש כאן לשון פחם.

רש"י: צנים לנה פחים חולי הכא ע"י חוס כמו עד שִׁיפּוּחַ הַיּוֹם (שיר השירים ב, יז).

רבינו גרשום בבא בתרא קמד ב צנים פחים. שלא שימר עצמו מן הצנה הנופחת: רשב"ם בבא בתרא קמד ב לישנא דקרא צנים פחים בדרך עקש הצנה והקור פח ומוקש. בדרך עקש כי בידו הדבר תלוי להשמר מן הצנה ויש מפרשים צנים פחים קור וחוס.

במסכת עבודה זרה הפירוש המתבקש הוא לשון חוס כפירוש רש"י שם. תוספות בעבודה זרה מפנה למקרא שלנו כאן.

ז **כִּי־צַדִּיק ה' צִדְקוֹת אֱהָב יִשְׂרָאֵל יַחֲזוּ פָנֵינוּ**: רש"י: **צדקות אהב** ויחוס על הכלדיק, ואוהב אותם **ספנימו יחזו ישר** - סלךך ישר נכון צעיניהם. **ישר יחזו פנימו** - מוסב על צדיק ה', **צדקות אהב** ואותם **אשר ישר יחזו פנימו**. ורבותינו (ראה סנה' כו, א-ב) פתרו "הרשעים ידרכון קשת" (לעיל, ב) - על סכנא וסיעתו, ופתרו "לישרי

¹⁹ הרלב"ג במשלי מפנה לפרק השמיני משמונת פרקי הקדמת הרמב"ם למסכת אבות.

לב" (שם) - על חזקיהו וסיעתו; "כי השתות יחרסון" (לעיל, ג) - אם "השתות" נהרסו על ידם, לדיקו שֶׁל עולם "מה פעל"? ואין סדר המקראות נופל על המדרש.

כתב אדונים (דונש) הלוי בתשובותיו על רב סעדיה גאון: **ישר יחזו פנימו • פניו** כלומר אע"פ שנראה לשון רבים הוא לשון יחיד, כי הכוונה על הקב"ה ואין ליחסו ללשון רבים. ומתפרש ישר יחזה פניו. או יחזו פניו אבל לא יחזו פניהם. ראב"ע בספרו שפת יתר אינו מסכים, כי מצינו לשון רבים על הקב"ה.

קלב) — ובמלת יחזו פנימו (מהניס י"ה) אין צורך כי הוא לשון

רבים כמו נעשה אדם בצלמו.
כדאי להשוות עם פירוש הראב"ע כאן והבאתו בשם ר"מ הכהן:

אמר רבי משה: **פנימו** - כמו 'פניו', וככה "כי יסכון עלימו משכיל" (איוב כב, ב). ויפת אמר, כי הוא על דרך "כאשר התעו אותי אלהים" (בר' כ, יג). ולא דבר נכונה, כי לא ימצא לשון רבים עם השם הנכבד, רק על מלת "אלהים", לסוד עמוק; ולא מצינו הפנים רואים, רק העינים שהם בס; ואין טענה מן "פני ה' חלקם" (איכה ד, טז), כי הוא כמו "פני יי' בעושי רע" (תה' לד, יז). והנכון, כי **יחזו** - שב למלת "יבחנו בני אדם" (לעיל, ד), ואם [=ואע"פ] הוא רחוק. או: **יחזו** - החוזים, כמו "אשר ילדה אותה ללוי" (במ' כו, גט). ומלת **ישר** - תאר, והטעם: משפט **ישר**, כמו "וישר משפטיך".

נראה בחלוקתו על דונש המאומץ ע"י ר"מ הכהן, הוא משתמש בדעת יפת הקראי. אבל כאן מחפש טעם אחר.

רד"ק מביא גם דעת חז"ל: **צדקות אהב** - איש צדקות; וכן "ואני תפלה" (תה' קט, ד). **ישר יחזו פנימו** - ואיש ישר יחזו פניו; על דרך "ופניתי אליכם" (וי' כו, ט). **פנימו** - כמו 'פניו', וכן "כי יסכון עלימו משכיל" (איוב כב, ב) - כמו 'עליו'. או פירוש: ישרים יחזו פנימו, על דרך "אני בעדק אחזה פניך" (תה' יז, טו). או פירוש **פנימו** - פניהם, כי מ"ם ו"ו לשון רבים; ופירושו, כי פני הצדקות יחזו האל שהוא ישר. ובדרש (שו"ט יא, ו): לא היה לו לומר אלא ישרים יחזו פניו, או ישר יחזה פניו; מהו ישר יחזו פנימו? אלא לישרו של עולם יחזו פניהם של ישרים.

פֶּן לַחֲכָם וְיַחֲכֵם-עוֹד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: com.gmail@eliyahule
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
שם): www.ladaat.net/gilionot.php

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום העלאת מאמרים
<https://mail.google.com/mail/ca/u/0/#search/dvir/14a6bf5febc771ff>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים
בכתובת: com.gmail@maanelashon
😊 בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים 😊